

שיעור ה: השבת אביו והשבת רבו: קביעת עדיפויות ביחסי אנוש (חלק א)

Session #5: Halakhic Priorities in Interpersonal Mitzvot (part 1)

(1) משנה כתב יד קאופמן בבא מציעא ב'י"ג-יד
 יג. אַבְדְתוּ וְאָבִידְתָּ אָבִיו, שְׁלוֹ קוֹדֶמֶת.
 אַבְדְתוּ וְאָבִידְתָּ רַבּוֹ, שְׁלוֹ קוֹדֶמֶת.
 אַבְדְתָּ אָבִיו וְאָבִידְתָּ רַבּוֹ, שְׁלַרְבּוֹ קוֹדֶמֶת מְשַׁלְּאָבִיו,
שְׁאָבִיו הֵבִיאוּ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ, שְׁלִמְדוֹ חֲכָמָה, הֵבִיאוּ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא.
 יד. אִם הָיָה אָבִיו שְׁקוּל כְּנֶגֶד רַבּוֹ, אַבְדְתָּ אָבִיו קוֹדֶמֶת.
 הָיָה אָבִיו אוֹ רַבּוֹ נוֹשְׂאִים מְשֹׂאִי, מְנִיחַ אֶת שְׁלַרְבּוֹ, וְאַחַר כֵּן מְנִיחַ אֶת שְׁלַאָבִיו.
 הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ בְּבֵית הַשָּׁבִי,
 פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ, וְאַחַר כֵּן פּוֹדֶה אֶת אָבִיו.
 אֲבָל אִם הָיָה אָבִיו תַּלְמִיד חֲכָמִים, פּוֹדֶה אֶת אָבִיו וְאַחַר כֵּן פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ.

(2) תוספתא בבא מציעא ב'י"ט-לב
 כט. אבידת רבו ואבידת אביו, אבידת רבו קודמת לאבידת אביו.
 ואם היה אביו שקול כרבו, אבידת אביו קודמת לאבידת רבו.
 ל. ואי זהו רבו, רבו שלימדו תורה, לא רבו שלימדו אומנות.
 ואי זה זה רבו, שלימדו ופתח לו תחלה,
 ר' מאיר אומ' רבו שלימדו חכמה, לא רבו שלמדו מקרא.
 ר' יהודה או' כל שרוב תלמודו ממנו.
 ר' יוסה או' כל שהאיר עיניו במשנתו.
 לא. אבידת אביו ואבידת אמו, אבידת אביו קודמת לאבידת אמו.
 אימתי בזמן שהיא תחתיו, הא אינה תחתיו שניהם שוין.
 לב. אבידת האיש ואבידת האשה,
 אבידת האיש קודמת לאבידת אשה.

(3) ויקרא יט, יז-יח
 לֹא־תִשָּׂא אֶת־אָחִיךָ בְּלִבְבְּךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֶטְא:
 לֹא־תִקַּם וְלֹא־תִטּוֹד אֶת־בְּנֵי עַמְּךָ וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה':

(4) ויקרא כה, לו
 אֶל־תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיִרְאֵתָּ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחִי אָחִיךָ עִמָּךְ:

(5) דברים טו, ז-ח
 כִּי־יִהְיֶה בְּךָ אָבִיּוֹן מֵאֲחַד אָחִיךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ
 לֹא תֵאֱמָן אֶת־לִבְבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאָבִיּוֹן:
 כִּי־פָתַח תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהֵעַבְטָה עֵבֶטְנִי דִּי מִחֶסְדּוֹ אֲשֶׁר יִחְסֵר לוֹ:

(6) ספרי דברים פרשת ראה פסקא קטז

כי יהיה בך, ולא באחרים. אביון, תאב תאב קודם. אחיך, זה אחיך מאביך כשהוא אומר מאחד אחיך, מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך. באחד שעריך, יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת. בארץ, יושבי הארץ קודמים ליושבי חוצה לארץ

(7) ספרא בהר פרשה ה

וחי אחיך עמך, זו דרש בן פטורי שנים שהיו הולכים במדבר ואין ביד אחד אלא קיתון של מים אם שותהו אחד מגיע ליישוב ואם שותים אותו שנים שניהם מתים, דרש בן פטירי ישתו שתיים וימותו שנאמר וחי אחיך עמך, אמר לו ר"ע וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבירך

(8) ספרא קדושים פרשה ב

ואהבת לרעך כמוך, רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם, זה כלל גדול מזה

(9) ראב"ד שם

ואהבת לרעך כמוך ר' עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה דעלך סני לחברך לא תעביד. כלל גדול הוא לרובי המצות. בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלקים בדמות אלקים עשה אותו זה כלל גדול מזה פי' שאלו מן הפסוק הראשון לא שמענו אלא כמוך הרי שנתבזה הוא או נתקלל הוא ונגזל ונחבל יתבזה חברו עמו ויתקלל עמו ויחבל עמו לכך נאמר בדמות אלקים עשה אותו. את מי אתה מבזה ואת מי אתה מקלל דמות דיוקנו של מקום זה הכלל גדול מן הראשון

(10) רמב"ם דעות ו'ג'

מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כמו שהוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא

(11) ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה 70

והמצוה הר"ו היא שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כמו שנהאב עצמנו ושתהיה חמלתי ואהבתי לאחי כחמלתי ואהבתי לעצמי בממונו ובגופו וכל מה שיהיה ברשותו או ירצה אותו וכל מה שארצה לעצמי ארצה לו כמוהו וכל מה שאשנא לעצמי או למי שידבק בי אשנא לו כמוהו. והוא אמרו יתעלה (שם) ואהבת לרעך כמוך:

(12) רמב"ן ויקרא י"ט:ח

[וטעם: ואהבת לרעך כמוך – הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חבירו כאהבתו את נפשו. ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולימד: חייך קודמין לחיי חבירך, אבל תצוה התורה שיאהוב את חברו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב.

ויתכן בעבור שלא אמר: ואהבת את רעך כמוך, והשוה אותם במלת: לרעך, וכן: ואהבת לו כמוך דגר, שיהיה פירושו: להשוות שניהם ואהבתם בדעתו. כי פעמים רבות שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להיטיבו בעושר ונכסים ולא בחכמה, וכיוצא בזה, ואם יהיה אוהב בכל, יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ונכסים וכבוד ובדעת ובחכמה, ולא שישוה אליו אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא גדול ממנו בכל טובה. ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו, אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו, ולא יתן שיעורין באהבה. ועל כן אמר ביהונתן: כי אהבת נפשו אהבו, בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו, ואמר לו: כי אתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה]

(13) משנה כתב יד קאופמן הוריות ג'ז-ט

- ז. כל התדיר מחברו קודם את חברו.
 כל המקדש מחברו קודם את חברו.
 פר משיח ופר עדה עומדין, פר משיח קודם לפר עדה, ולכל מעשיו.
- ח. האיש קודם לאשה להחיותו ולהשיב אבדה.
 האשה קודמת לאיש לכסות ולהוציאה מבית השבייה.
 בזמן ששניהם עומדין בקלקלה, האיש קודם לאשה.
- ט. כהן קודם ללוי, לוי לישראל, ישראל לממזר, ממזר לנתין, ונתין לגר, וגר לעבד משחרר.
 אמת? בזמן שכלן שוים, אבל אם היה ממזר תלמיד חכמים, וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכמים קודם לכהן גדול עם הארץ.

(14) תוספתא הוריות ב'ד-ג

- ד. פר משיח ופר העדה, עומדין פר משיח קודם לפר העדה לכל מעשיו, הואיל ומשיח מכפר ועדה מתכפרת מוטב שיקדים מכפר למתכפר שנ' (ויקרא ט"ז:ז) וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל. פר הבא על כל המצוות קודם לפר ושעיר של עבו' זרה, ופר של עבודה זרה קודם לשעיר של עבודה זרה, ושעיר של עבו' זרה קודם לשעיר של נשיא, ושעיר של נשיא קודם לשעיר [של יחיד, ושעיר של יחיד קודם לכבשה של יחיד, שתי הלחם קודמת לכבשין], העומר קודם לכבש הקרב עמו. זה הכלל הבא בגין היום קודם לבא בגין הלחם.
- ה. הוא ואביו ורבו עומדין בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו ואמו קודמת לכל אדם.
 איזהו רבו? רבו שלימדו {תורה לא} רבו שלימדו אומנות, ואיזה זה? זה שפתח בו תחילה.
 ר' מאיר אומ' רבו שלימדו חכמה ולא רבו שלימדו אומנות.
 ור' יהודה אומ' כל שרוב תלמודו הימנו.
 ור' יוסי אומ' כל שהאיר עיניו במשנתו.
- האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה, האשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי; בזמן ששניהם עומדין בקלון האיש קודם לאשה.
 מעשה שהלך ר' יהושע [לרומי] ואמרו לו יש כאן תינוק אחד ירושלמי יפה עינים וטוב רואי ועומד לקלון והלך ר' יהושע לבודקו כיון שהגיע לפתח א' המקרא הזה מיתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים.
 נענה אותו תינוק ואמ' הלא ייזו חטאנו לו ולא א'בו בדרכיו. באותה שעה אמ' ר' יהושע מעידיני עלי שמים וארץ שאיני זז מיכאן עד שאפדה אותו. פדאו בממון הרבה ושיגרו לארץ ישראל ועליו א' בני ציון היקדים המסולאים בפו.
- ז. מנין שכל המשנה לחבירו מעלין עליו כאילו יצרו וריקמו והביאו לעולם? שנ' אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, באותו הפרק שזרק בו נשמה באדם, כך כל המכניס ביריא אחת תחת כנפי השמים מעלין עליו כאילו יצרו וריקמו והביאו לעולם. יקר זו התורה שנ' יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישו בה, וא' יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דע'.
 ח. חכם קודם למלך מת; חכם אין לנו כיוצא בו, מת מלך כל ישראל ראויין למלכות.
 ט. המלך קודם לכהן גדול שנ' ויאמר [המלך] להם קחו עמכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אתו אל גיחון. כהן גדול קודם לנביא שנ' ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא – הקדים צדוק לנתן, ואו' שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה וריעיד הויש' לפניך כי אנשי מופת המה, יכול בני אדם הדיוטות [היו]? תלמ' לומר כי אנשי מופת המה, ואין מופת אלא נבואה שנ' ונתן אליך אות או מופת.
- י. משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים, ומרובה בגדים קודם למשוח מלחמה, ומשוח מלחמה קודם לסגן, וסגן קודם לראש המשמר, וראש המשמר קודם לראש בית אב, וראש בית אב קו' לאמרכל, ואמרכל קו' לגיזבר, וגיזבר קודם לכהן הדיוט, וכהן הדיוט קודם ללוי, ולוי קודם לישר', וישר' קודם לממזר, וממ' קודם לנתין, ונתין קו' לגר, וגר לעבד משוחרר. אימתי? בזמן שכולן שוין, אבל אם היה הממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם הוא לכהן גדול עם הארץ שנ' יקרה היא מפנינים – מכהן גדול הנכנס לפני לפנים.
 ר' שמעון בן אלעזר אומ' בדין הוא שיקדים עבד משוחרר לגר מפני שזה גדל בקדושה וזה לא גדל בקדושה, אלא מפני שזה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור.
- יא. מפני מה הכל קופצין לישא את הגיורת ואין הכל קופצין לישא את המשוחררת? מפני שהגיורת היא היתה בחזקת המשתמרת והשפחה המשוחררת היא היתה בכלל המופקרת.
 יב. ר' אלעזר בר' צדוק אומ' מפני שמצויין קללה בפי כל הבירות.
 יג. מפני מה הכל נשאלין על העכבר? מפני שעיסקו רע [עם הבריות].
 בית ישראל ברכו את יי. בית אהרן ברכו את יי. בית הלוי ברכו את יי. יראי יי ברכו את יי.
 נמצאו ישראל מברכין אחת, בית אהרן מברכין שתים. בית הלוי מברכין שלש. יראי יי מברכין ארבע.

(15) ירושלמי בבא מציעא ב'ז"א

- אבידתו ואבידת אביו כול'. תני. אי זהו רבו שלימדו חכמה. כל שפתח לו תחילה. דברי רבי מאיר. רבי יודן אומר. כל שרוב תלמודו ממנו. רבי יוסי אומר. כל שהאיר עיניו במשנתו. רב כרבי מאיר. ורבי יוחנן כרבי יודה. שמואל כרבי יוסי.
- רב כרבי מאיר. חד בר נש פתח פומיה דרב. ושמע דדמך ובזע עלוי.
 - רבי יוחנן כרבי יודה. רבי יוחנן הוה סליק מטיבריה לציפורי. חמא חד בר נש נחת מן תמן. אמר ליה. מה קלא במדינתא. אמר ליה. חד רבן דמך וכל עמא פריין מיטפלא ביה. ידע רבי יוחנן דהוא רבי חנינה. שלח ואייתי מאנין טבין דשובתא ובזעון. ולא כן תני. כל קרע שאינו של בהלה אינו קרע. רבי יוחנן בעא מיעבד דרבה ומוקרייתה. ולא ידעין אין משום דהוה רביה אין משום שמועות הרעות. מילתיה דרבי חיה בר ווא בצפורי. חמא פולי עלמא פריי. אמר ליה. למה כולי עלמא פריי. אמרין ליה. רבי יוחנן יתיב דריש בבי מדרשא דרבי בנייה ועל עמא פריי משמענייה. אמר. בריך רחמנא דחמי לי פורין עד דאנא בחיים. ובאגדתא פשטית ליה חוץ ממשלי וקהלת. הדא אמרה. כל תלמיד ותלמיד.
 - שמואל כרבי יוסי אומר. חד בר נש אסבר לשמואל בשני מפתחות אחד יורד לאמת בית השיחי ואחד פותח כיון. שהיה מוריד ידו עד שיחיו היה פותח כיון. ושמע דדמך ובזע עלוי.

(16) משנה כתב יד קאופמן גיטין ה:ט

אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום: פהן קורא ראשון, ואחריו לוי, ואחריו ישראל, מפני דרכי שלום.

(17) פירוש המשנה לרמב"ם גיטין ה:ח

דע כי זה הדבר המפורסם בכל הארצות שהכהן קורא בבית הכנסת ראשון בין אם היה תלמיד חכמים או עם ארץ, בין אם נמצא שם מי שגדול ממנו בחכמה או לא נמצא, הרי הוא דבר שאין לו עיקר בתורה כלל, ולא נזכר זה בתלמוד, ולא זו היא הכוונה הנרמז אליה בזאת ההלכה. ואני מתפלא מאד על היות ערי אדום גם כן על זה המנהג, עם היותם נקיים מחללי המנהגות ומדעות המאוחרים ועניניהם, ואין אצלם אלא דברים המתאימים ללשונות התלמוד. ואיני יודע מהיכן נכנס פגם זה. ואמנם צורת הדבר לפי מה שבאה לנו הקבלה בו, הרי היא כמו שאתאר. וזה, שהכהן קודם ללוי, והלוי לישראל, ואמר ה' וקדשתו כי את וכו', ובאה הקבלה לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון. כל זה אם לא היה שם חכם ממנו, כגון שיש אצלנו כהן ולוי וישראלים ויהיו כולם בדרגה אחת בחכמה ולא יהיה אחד מהם חכם מאחר, אז חוזרים אל קדימת הייחוס, ויוקדם הכהן ואחריו הלוי ואחריו הישראלי. ועוד יבוא לך לשון זה בסוף הוריות, אמרו, אמתי בזמן שכולם שוין, אבל אם היה ממזר תלמיד חכמים וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכמים קודם בכל דבר. ובלשונות התלמוד, שאחד החכמים קרא בספר תורה ראשון בשבת ורבמי ורבסי הגדולים שבכהני ארץ ישראל היו נוכחים, מפני שהיה חכם מהם, וכן אמרו, רב קרא בכהני, רוצה לומר קרא ראשון כמו הכהן, בגלל היותו חכם מן הכהנים הנוכחים, וזה אין מחלוקת בו. ומן העיקרים גם כן, שהכהן אשר היה ראוי לקרוא ראשון, אם הרשה לישראל אשר הוא כמוהו או פחות ממנו לעלות ולקרוא ראשון, מותר לו לעשות כן, אבל אסרנו זה מפני דרכי שלום, לפי שתתחדש מזה מחלוקת, ויאמר אחר למה הרשה לזה לעלות ולא הרשה לי, הואיל והדבר תלוי בו, ולפיכך אמרנו שיקרא הוא עצמו ראשון, לא שיתן רשות לזולתו, ואל זאת הכוונה רמז בזאת ההלכה באומרו כהן קורא ראשון, וכך ביאר התלמוד...

(18) רמב"ם גזילה ואבידה יב:א-ב

- א. מי שאבדה לו אבידה ופגע באבידתו ואבידת חברו אם יכול להחזיר שניהם חייב להחזיר ואם אינו יכול להחזיר אלא אחת מהן אבידתו קודמת ואפילו לאבידת אביו או רבו שלו קודם לכל אדם
- ב. פגע באבידת רבו עם אבידת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת והוא שיהיה רבו מובהק שרוב חכמתו של תורה ממנו

(19) רמב"ם הלכות תלמוד תורה ה:א

כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וביראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו, ורבו יתר מאביו, שאביו הביאו לחיי העולם הזה, ורבו שלימדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא:

ראה אבידת אביו ואבידת רבו, של רבו קודמת לשל אביו. אביו ורבו נושאים במשא, מניח את של רבו ואחר כך של אביו. אביו ורבו שבוים בשביה, פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו. ואם היה אביו תלמיד חכמים, פודה את אביו תחילה. וכן, אם היה אביו חכם, אף על פי שאינו שקול כנגד רבו, משיב אבידתו ואחר כך משיב אבידת רבו. ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב, ולא מורא יתר ממורא הרב. אמרו חכמים, מורא רבך כמורא שמים: